

РОЗДІЛ 4. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ ЯВИЩА «ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВА ГРУПА» ЯК ВИДОВОЇ ФОРМИ ОБ'ЄДНАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

RESEARCH CONCEPT OF THE PHENOMENON «INDUSTRIAL-FINANCIAL GROUP» AS INDIVIDUAL FORMS OF UNITING OF ENTERPRISES

Світовий досвід господарювання свідчить про виникнення нових, осучаснення вже існуючих і відповідне значне розширення переліку типів і видових форм організаційних структур підприємництва, використання яких дає можливість підприємствам із різним складом конкурентних переваг забезпечити необхідний рівень конкурентоспроможності. На жаль, зазначений емпіричний матеріал не опрацьований належним чином у теоретичному аспекті. Відповідні умовисновки стосуються і такої мікроекономічної системи, як об'єднання технологічно споріднених підприємств (промислово-фінансова група). Поняття цього явища перебуває у відношенні підпорядкування до поняття такого типу мікроекономічної системи, як «об'єднання підприємств». Об'єднання технологічно споріднених підприємств – це окрема видова форма об'єднання підприємств, яка створена за ініціативою держави на основі групи підприємств великого розміру, що належать до технологічно споріднених галузей, де посідають позиції національних лідерів, для координації їхньої діяльності щодо створення та впровадження глобальних базисних піонерних інновацій.

Ключові слова: дослідження, поняття явища, тип мікроекономічної системи, об'єднання підприємств, видова форма явища, промислово-фінансова група, об'єднання технологічно споріднених підприємств.

Мировой опыт хозяйствования свидетельствует о появлении новых и о наполнении современным содержанием уже существующих и, соответственно, значительном расширении перечня типов и видовых форм организационных структур предпринимательства, использование которых дает возможность предприятиям с различным набором конкурентных преимуществ обеспечить им необходимый уровень конкурентоспособности. К сожалению, этот эмпирический материал не обработан соответствующим образом в теоретическом аспекте. Сделанные умозаключения касаются и такой микроэкономической системы, как объединение технологически взаимосвязанных предприятий (промыш-

ленно-финансовая группа). Понятие этого явления находится в отношении соподчинения к понятию такого типа микроэкономической системы, как «объединение предприятий». Объединение технологически взаимосвязанных предприятий – это отдельная видовая форма объединения предприятий, созданная по инициативе государства на основе группы предприятий большого размера, которые принадлежат к технологически смежным отраслям, где находятся на позициях национальных лидеров, для координации их деятельности в сфере создания и внедрения глобальных базисных пионерных инноваций.

Ключевые слова: исследование, понятие явления, тип микроэкономической системы, объединение предприятий, видовая форма явления, промышленно-финансовая группа, объединение технологически взаимосвязанных предприятий.

Worldwide management experience witnesses of the emergence of new, modernization of already existing ones and relevant significant expansion of the list of types and forms of organizational structures of entrepreneurship, the use of which enables enterprises with different competitive advantages to provide for the necessary level of their competitiveness. Unfortunately, theoretical aspect does not adequately address the mentioned empirical data. The relevant conclusions also apply to a microeconomic system such as uniting of technologically related enterprises (industrial-financial group). The concept of this phenomenon is in subordination to the concept of microeconomic system called «uniting of enterprises». The uniting of technologically related enterprises is a separate form of the uniting of enterprises, which was created with the initiative of the state on the basis of a large group of enterprises belonging to technologically related industries, that occupy the positions of national leaders, in order to coordinate their activities on the establishment and implementation of global basic pioneering innovations.

Key words: research, concept of phenomenon, type of microeconomic system, uniting of enterprises, specific form of the phenomenon, industrial-financial group, uniting of technologically related enterprises.

УДК 334.75

Братута О.Г.

к.е.н., доцент, докторант кафедри економіки промисловості та організації виробництва Український хіміко-технологічний університет

Постановка проблеми. Хоча економіка сучасної України й була визнана на початку двохтисячних років як ринкова, вона ще й досі перебуває у статусі транзитивної, тобто належить до перехідного типу макроекономічної системи. Зазначена оцінка природи вітчизняної економіки була кваліфікована провідними іноземними експертами лише за зовнішніми номінальними ознаками, тоді

як її інституційна структура не зазнала кардинальних змін. Упроваджена державою система базових ринкових інститутів не стала реальним комплексним механізмом, що мав би забезпечити повноцінне функціонування народногосподарського комплексу країни в межах процесів як економічного зростання, так і економічного розвитку. Зокрема, це стосується такого локального інсти-

туту, і поряд з цим одного з ефективних сучасних засобів структурної перебудови національної економіки, а також кардинального поліпшення рівня конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, як промислово-фінансова група. Включення зазначеного інструменту інституційної політики до складу системи державного регулювання економіки передбачено Законом України «Про промислово-фінансові групи», який було прийнято 21 травня 1996 р., але він так і не був застосований, унаслідок чого чинність його була припинена 9 травня 2010 р. Одна з основних причин недієвості протягом тривалого терміну відповідного інституту пов'язана з тим, що у вітчизняній економічній науці не адекватно природі цього явища досліджено та визначено зміст його поняття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанню дослідження поняття економічного явища «промислово-фінансова група» присвячено праці вітчизняних учених В.Д. Базилевича, Л.М. Чепурди, О.О. Гиля, І.Т. Єгорової та ін. Отримані наукові результати обмежувалися вирішенням лише таких питань, як визначення причин виникнення промислово-фінансової групи, змістових ознак цього явища та класифікації його видових форм. При цьому спостерігалася відсутність одностайності у поглядах науковців щодо змісту отриманих результатів. Причини такого становища полягають у тому, що результати дослідження завершилися на рівні формулювання дефініцій поняття явища як одиничного поняття, а також групування його видових форм, що було зроблено на аксіоматичній, а не на логічній методологічній основі. Внаслідок методологічної недосконалості та неповноти проведених досліджень, а також низки допущених онтологічних хиб і логічних помилок науковцям не вдалося розкрити повною мірою поняття явища «промислово-фінансова група», у тому числі визначити логічно обґрунтовано назву його терміна.

Постановка завдання. Методологія теоретичного дослідження вимагає розкриття природи будь-якого явища у трьох аспектах: як предмета, процесу, у відносинах із зовнішнім середовищем. Автором цієї статті, на відміну від інших науковців-опонентів, явище «промислово-фінансова група» було досліджено послідовно у межах кожного із зазначених аспектів, що дало підстави для визначення змісту поняття цього типу організаційної структури підприємництва, що й є завданням цієї статті. Під час проведення теоретичного дослідження використано методологічні засоби: порівняльного аналізу, категоріального аналізу, системного аналізу, а також узагальнення.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Поняття «промислово-фінансова група» було розроблено й уведено в систему економічних категорій вітчизняними науковцями. Як один з елементів

методологічного забезпечення (передпосилкового знання конкретно-наукового рівня пізнання) для проведення дослідження цього явища були використані ідеї Ф. Перру щодо ініціювання державою процесів планового створення «вісєї розвитку» як засобу державної економічної політики, що забезпечує процес економічного розвитку національної економіки [1, с. 97–98], а також локальна наукова концепція фінансово-промислових груп. При цьому слід відзначити певну онтологічну невідповідність у цих методологічних засадах, що призвело до неоднозначності у тлумаченні поняття відповідного явища як специфічної форми об'єднання підприємств. Зокрема, це стосується: причин виникнення промислово-фінансової групи; змістових ознак цього явища; класифікації його видових форм [2–5]. У визначенні історичних причин виникнення, економічної сутності, змісту та класифікації промислово-фінансових груп слід відзначити відсутність достатньої узгодженості поглядів між представниками, зокрема вітчизняної, як теоретичної, так і прикладної галузей економічної науки. Недостатня онтологічна чіткість уявлень щодо цього господарського явища до певної міри негативно позначається на формуванні системних нормативно-правових засад регулювання і, як наслідок, на можливостях дієвого та доцільно широкого використання відповідної форми об'єднання підприємств у вітчизняній економіці.

У питанні історичних причин виникнення явища промислово-фінансової групи можна виділити два підходи: 1) загальнотеоретичний, у межах якого виникнення промислово-фінансових груп пояснюється результатом розвитку процесів концентрації фінансового та промислового капіталів, що призводить до певного протиріччя у формі загострення міжгалузєвої конкуренції між їх представниками. За таких обставин доцільність реалізації власного економічного інтересу штовхає корпорації фінансового та нефінансового секторів до інтеграції у формі фінансово-промислових груп. У категорії, що використовується представниками цього підходу, практично ототожнюють категорії «фінансово-промислова група» та «промислово-фінансова група». Те, що перше місце відводиться фінансовому складнику, пояснюється домінуванням на сучасному етапі розвитку економіки фінансових корпорацій; 2) прикладний, представники якого пояснюють причини виникнення промислово-фінансових груп процесами пошуку ефективних форм між фірмових зв'язків як новий різновид відносин, що посідає проміжне положення між власне ринковими відносинами та відносинами на внутрішньофірмовому рівні. Такі відносини, які виникають та реалізуються під час створення промислово-фінансових груп, мають забезпечувати найвищу економічну ефективність господарської діяльності підприємств-учасників за рахунок поєднання переваг концентрації матеріальних й нема-

теріальних ресурсів із перевагами децентралізації управління і відповідальності у межах цього виду об'єднань підприємств. Основним недоліком обох підходів є загальний характер методології дослідження. Вирішення зазначеної проблеми можливе із застосуванням методології історичного аналізу.

Одна з основних причин появи в економічній сфері буття промислово-фінансових груп пов'язана з можливістю використання цієї форми об'єднання підприємств для вирішення певних господарських проблем, що постають та загострюються на макроекономічному рівні перед державою на певному етапі розвитку економіки країни. Своєю чергою, така ситуація зумовлена розширенням на початку другої половини ХХ ст. соціально-економічної проблематики, яка може вирішуватися лише за участю держави, та подальшим розвитком системи державного регулювання економіки. У державній економічній політиці відбувається зміна акцентів, зокрема переорієнтація з короткострокових цілей, пов'язаних із регулюванням сукупного попиту на макроекономічному рівні, на довгострокові стратегічні, котрі потребують регулювання ще й сукупної пропозиції. На перший план висувуються питання інституційних перетворень у національній економіці, а також структурної перебудови та розвитку народногосподарського комплексу країни. При цьому наголос у засобах її реалізації переноситься з адміністративно-економічних на організаційно-координаційні. Бізнес як асоційована інституція розглядається як один із важливих дієвих соціальних партнерів щодо регулювання процесів економічного зростання та економічного розвитку країни. Дослідженню цих процесів присвячено роботи представників соціологічно-інституційного напрямку інституційної школи, одним із лідерів якого був Ф. Перру. До арсеналу засобів державного регулювання економіки додається індикативне планування, у складі методів якого центральне місце посідають цільові національні програми. Об'єктом цих програм стають проблеми структурної перебудови національної економіки щодо її базових галузей, а також інфраструктурних комплексів загальнодержавного масштабу, які потребують вирішення на інноваційній основі. До складу організаційних засобів щодо реалізації зазначених програм вітчизняними дослідниками були запропоновані та включені промислово-фінансові групи, які як інструмент державного регулювання можна охарактеризувати як базисну організаційну інновацію. Її використання засноване на координаційному механізмі регулювання підприємницької діяльності підприємств. При цьому держава виступає ініціатором і розробником стратегії вирішення певних народногосподарських проблем у формі цільових програм, а також замовником та ініціатором створення організаційного механізму щодо їх

реалізації у формі промислово-фінансових груп. При цьому вона спирається на економічний інтерес підприємств-учасників, які проявлять бажання увійти до складу промислово-фінансової групи.

Що стосується попередньо згаданого загально-теоретичного підходу, то за своєю логікою дефініція «промислово-фінансова група» та цілі її створення є загальними та спрощеними, які практично не розкривають економічної сутності цього суб'єкта економічних відносин як специфічної форми об'єднання підприємств. Такий підхід характерний для більшості вітчизняних науковців. Зокрема, В.Д. Базилевич вважає, що фінансово-промислова група – це «організаційна форма об'єднання великих промислових фірм із банківськими структурами, в якій кожний член-учасник самостійно вирішує власні завдання, але не нехтує при цьому інтересами групи. Координаційну діяльність може здійснювати банк або промислове підприємство» [2, с. 240]. У наведеному визначенні відповідного поняття можна виділити чотири основні змістовні риси: міжгалузєва – це інтегрована структура промислових і фінансових корпорацій; розміри підприємств – учасників об'єднання – великі підприємства; ступінь економічної свободи – самостійні у прийнятті господарських рішень; головним, а отже, координуючим елементом системи виступає промислове підприємство або комерційний банк. Виокремлені риси, що мають розкривати зміст промислово-фінансової групи як своєрідного конкретного економічного явища, також не дають можливості чітко ідентифікувати це явище як специфічний вид об'єднання підприємств. Доволі суперечливим щодо суті й змісту господарського явища «промислово-фінансова група» є запропонований спосіб її утворення – система участі в капіталі. Відомо, що цей спосіб притаманний утворенню холдингових систем. Насамкінець, з урахуванням критики вищезазначених положень, слід уважати формальною та компілятивною, а відповідно, такою, що не адекватна визначеній суті та змісту, класифікацію промислово-фінансових груп. Представники загальнотеоретичного напрямку запропонували класифікую фінансово-промислових груп за такими критеріями: 1) за типом головного підприємства: фінансово-промислова група, промислово-фінансова група; 2) за способом утворення: класичний холдинг, перехресний холдинг.

Теоретична концепція представників альтернативного підходу відрізняється за багатьма позиціями. Зокрема, одна із засадних відмінностей стосується визначення економічної сутності промислово-фінансових груп як певного виду об'єднання підприємств. Серед змістовних ознак цього явища виділяють те, що взаємодія між підприємства – членами об'єднання здійснюється через певний механізм координації їхньої діяль-

ності, а також договірний характер утворення промислово-фінансової групи. Крім того, чітко окреслені та конкретизовані цілі, для яких створюються промислово-фінансові групи, – реалізація інвестиційно-інноваційних програм, метою яких є підвищення конкурентоспроможності її членів. При цьому допускається, що промислово-фінансова група може створюватися як за ініціативою підприємств для вирішення приватних інтересів (тут їхні погляди співпадають із позицією опонентів), так і держави щодо вирішення завдань загальнодержавного рівня. Що стосується класифікації промислово-фінансових груп, то вона до певної міри є модифікацією відповідної системи опонентів. Спільним є положення про те, що промислово-фінансова група утворюється на основі холдингового зв'язку між підприємствами-членами. Але якщо представники загальнотеоретичного підходу наголошували на збереженні у кожного члена групи економічної свободи, то представники прикладного підходу роблять акцент на збереженні за підприємствами статусу юридичної особи. Класифікація представників альтернативного підходу також має два види. Перший вид за своєю методологією є занадто складним і водночас комплікативним. Ця класифікація спирається одночасно на кілька класифікаційних ознак: залежно від функцій холдингової компанії, фінансово-економічного зв'язку між членами холдингу, рівня взаємовпливу на господарську діяльність членів холдингу; за структурою пакету акцій корпоративних підприємств. На підставі цих критеріїв виділяють три види холдингових систем як певні види промислово-фінансової групи: перший тип, особливість якого полягає у тому, що учасники цього виду промислово-фінансової групи створюють нову акціонерну компанію. Завданням цієї компанії є управління інвестиційно-інноваційною діяльністю підприємств-засновників, тобто її членів. Цей тип промислово-фінансової групи скоріше можна назвати модифікованою формою перехресного холдингу, а за відповідними критеріями класифікації холдингу охарактеризувати як чистий, інтегрований, інвестиційний; другий тип, особливість якого полягає у тому, що головне підприємство за галузевою ознакою належить до промислових, а також має статус холдингової компанії стосовно інших членів групи, що, своєю чергою, отримують статус корпоративних. Цей тип промислово-фінансової групи скоріше можна назвати класичним холдингом і охарактеризувати як змішаний, інтегрований, портфельний; третій тип, який відрізняється від попереднього тим, що головною компанією визначається комерційний банк. Цей тип промислово-фінансової групи, скоріше також можна назвати класичним холдингом і охарактеризувати як змішаний, конгломеративний, портфельно-інвестиційний.

Друга класифікація передбачає групування промислово-фінансових груп за критерієм засад управління їх функціонуванням. Зокрема, виділяють два типи: «конгломеративний»; «із виробничим кооперуванням та підпорядкуванням головному підприємству».

Система управління промислово-фінансовою групою, що пропонується представниками обох підходів, ідентична системі управління холдингом у нормативному його розумінні. Вищими органами управління визначаються збори акціонерів холдингової компанії, якими є юридичні особи – підприємства, а також рада директорів, що складається з топ-менеджерів учасників промислово-фінансової групи. У тому разі коли держава виступає ініціатором створення певних промислово-фінансових груп, вона приймає участь у роботі у зазначених керівних органах через уповноважених представників зацікавлених установ органів виконавчої влади у складі зазначених керівних органів промислово-фінансової групи.

На підставі вищезазначеного можна зробити висновок, що й у межах другого підходу також чітко не окреслено особливості промислово-фінансової групи як специфічної форми об'єднання підприємств. Практично промислово-фінансова група ідентифікується лише як своєрідна за специфікою господарських цілей окрема форма холдингу. По суті, досліджується одна із сучасних форм похідних мікроекономічних систем як певний організаційний тип підприємництва.

Засадні відмінності промислово-фінансової групи від інших форм об'єднання підприємств, на нашу думку, полягають, окрім причин їх виникнення, ще й у: їх специфічному статусі; цілях; наявності певного господарського механізму сприяння з боку держави їх утворенню та функціонуванню.

Особливий статус промислово-фінансової групи зумовлений причинами виникнення цієї форми об'єднання підприємств і полягає у набутті підприємствами членами цієї групи становища та статусу специфічної монополії. З одного боку, ця монополія є адміністративною за способом її утворення виходячи з того, що держава виступає ініціатором її створення та правовими засобами закріплює цей статус; з іншого – економічною, тому що господарська діяльність зазначеної групи підприємств виходячи з причин її створення передбачає підприємницький характер. Водночас до підприємств – членів групи не можуть бути застосовані засоби антимонопольного регулювання, бо економічна монополія не становить загрози конкуренції на галузевому ринку. Статус промислово-фінансової групи дає змогу державі на законних підставах спрямовувати певну частину акумульованих державою фінансових ресурсів, а також застосовувати певні адміністративно-правові важелі для сприяння функціонуванню відповідної структури.

Крім того, зменшує ризики негативної взаємодії між партнерами, а отже, забезпечує дієвість укладеного договору між її учасниками.

Ця форма об'єднання підприємств специфічна у плані поєднання держаних інтересів і цілей з інтересами та цілями приватного бізнесу. Зацікавленість держави полягає у вирішенні пріоритетних стратегічних цілей процесу економічного розвитку народногосподарського комплексу країни з використанням відповідного засобу реалізації структурної державної економічної політики – цільових програм, організаційно-економічним механізмом реалізації яких є промислово-фінансові групи. Зацікавленість членів промислово-фінансової групи полягає у реалізації за підтримки держави стратегічних цілей набуття нових конкурентних переваг для подальшого забезпечення їхньої підприємницької діяльності через отримання можливості впровадження глобальних базисних піонерних інновацій.

Що стосується господарського механізму сприяння з боку держави утворенню та функціонуванню промислово-фінансових груп, то він або не передбачається чи не прописаний узагалі (перший підхід), або визначений нечітко та формально, тобто як лише констатація його необхідності (другий підхід). У межах прикладного підходу, по-перше, йдеться про визначення формального статусу промислово-фінансових груп із боку держави, що, по суті, дає лише можливість легалізувати їх як монопольні структури, а отже, уникнути санкцій із боку органів державної виконавчої влади, що опікуються питаннями захисту економічної конкуренції; по-друге, про участь представників відповідних державних установ в органах управління промислово-фінансових груп. Водночас з урахуванням статусу та цілей, що мають вирішувати промислово-фінансові групи, держава може та повинна використовувати хоча б частину арсеналу засобів державного регулювання економіки, зокрема фіскального, фінансово-кредитного та адміністративно-правового характеру, передбачених для реалізації цільових довгострокових державних соціально-економічних програм.

Вищезазначені теоретичні хиби стали підставою як для переосмислення суті, змісту поняття відповідного явища, так і зумовили необхідність зміни його назви. Що стосується останнього твердження, то воно спирається на такі підстави. Промислово-фінансова група, на відміну від явища «група», належить до елементів господарської сфери, тому що його поняття має такі загальні засадні ознаки: є організаційною структурою підприємництва, належить до систем сумативного типу та видових форм об'єднання підприємств. При цьому остання з них, а не група, у назві терміну відповідного поняття має здійснювати логічну функцію «координації» (взаємного розташування). Тут треба зауважити, що

виникнення й існування фінансово-промислової групи визначають не організаційні та комерційні відносини між підприємствами, які взагалі можуть бути відсутніми (крім вертикального типу зв'язку можливий як горизонтальний, так і конгломеративний), а відносини власності на капітал. Потреба у створенні фінансово-промислової групи зумовлена не економічним інтересом підприємств, а інтересом власника або групи власників – отримання та максимізація обсягу такого виду первинного доходу, як процент на капітал. Отже, «група» хоча й є формою мікроекономічної системи, але не належить до елементів господарської сфери. Системоформуючою щодо цього явища виступає не «підприємство» як базисна система мікрорівня, а «домашнє господарство». Назву терміна «промислово-фінансова група» доцільно змінити на «об'єднання технологічно споріднених підприємств» як таке, що онтологічно відповідає економічній природі цього явища.

Вирішення теоретичного питання, щодо якого загального поняття абстрактного явища одиначне поняття «об'єднання технологічно споріднених підприємств» знаходиться у відношенні підпорядкування, було здійснене на основі порівняння понять зазначених явищ у методологічному контексті їхнього змісту як «предмета», «процесу», «у відносинах із зовнішнім середовищем». Проведене дослідження дало підстави зробити висновок, що поняття «об'єднання технологічно споріднених підприємств» належить до обсягу поняття «об'єднання підприємств». При цьому слід зазначити, що тлумачення автора цієї статті поняття «об'єднання підприємств» кардинально відрізняються від положень, які представлені у концепції «об'єднань підприємств», зокрема у визначенні: загальних й істотних ознак відповідного поняття; видової форми процесу розширеного відтворення суспільного виробництва, дія якого призводить до виникнення цього явища; типу господарського механізму, що забезпечує його функціонування; способу утворення; місця у складі систем мікрорівня економічної сфери буття. У стислій формі зазначені відмінності можна проілюструвати через дефініцію поняття «об'єднання підприємств» і схему класифікації економічних систем мікрорівня (рис. 1).

Сутність поняття «об'єднання підприємств» визначається як видова форма мікроекономічної системи сумативного типу з ознаками організаційної структури, що утворюється групою підприємств на основі відносин співробітництва для забезпечення певних умов здійснення окремо кожним із них підприємницької діяльності шляхом консолідації їхніх конкурентних переваг.

Порівняльний аналіз істотних ознак змісту поняття «об'єднання підприємств» і загальних ознак поняття «об'єднання технологічно споріднених підприємств» у методологічному контексті оцінки їх як «предмета» дає підстави стверджу-

вати, що вони тотожні. Зокрема, як об'єднання підприємств, так і об'єднання технологічно споріднених підприємств утворюються підприємствами та належать до систем сумативного типу (особливість їх полягає у тому, що цілі функціонування системи підпорядковуються цілям її складових елементів, а не навпаки, як у систем цілісного типу, до яких належить у тому числі підприємство). Ще

вони мають ознаки організаційної структури, тому що елементи системи пов'язує організаційний вид економічних відносин, який зумовлений необхідністю забезпечення координації певних видів їхньої діяльності. До того ж як об'єднання підприємств, так і холдингове об'єднання підприємств мають такі спільні ознаки, як: відсутність наявності певного місця у суспільному поділі праці; відсут-

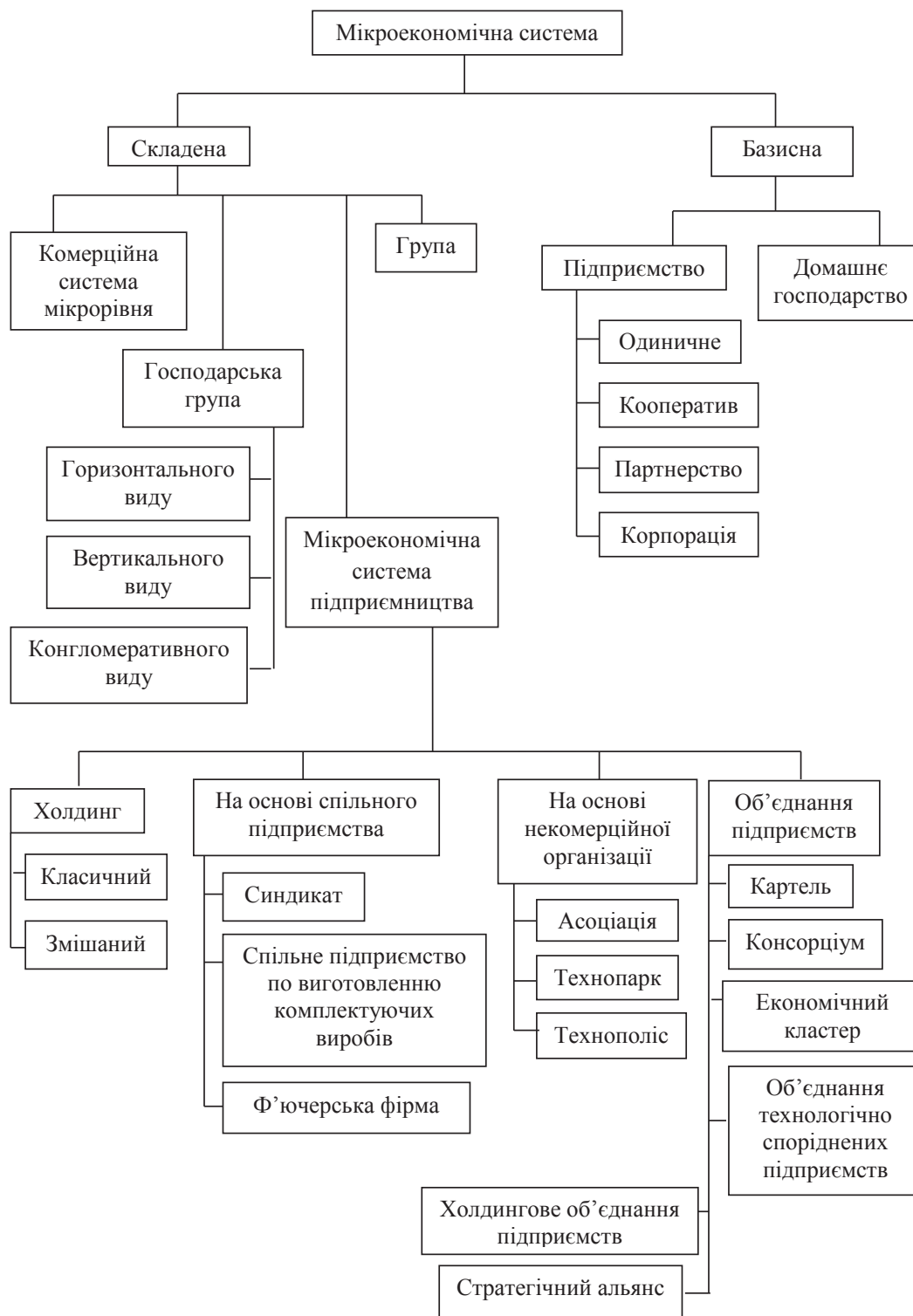

Рис. 1. Класифікація економічних систем мікрорівня

ність у суб'єкта економічних відносин власного інтересу та мотиву для здійснення господарської діяльності; підпорядкованість у своїй діяльності інтересам підприємств, що утворили відповідне об'єднання; договірний характер утворення; відсутність власного єдиного майна; відсутність розрахункових рахунків у комерційних банках; відсутність можливості ведення самостійного балансу; відсутність правової обособленості; відсутність економічної свободи у здійсненні своєї діяльності; спільне прийняття учасниками об'єднання управлінських рішень на основі консенсусу; відсутність майнової відповідальності; тимчасовий характер функціонування.

Щодо істотних ознак поняття «холдингове об'єднання підприємств», які до того ж для поняття конкретного явища відіграють ще й роль сутнісних, то вони були визначені на підставі:

1. мети створення: 1) особливості галузевої спеціалізації учасників об'єднання – мають різну галузеву спеціалізацію, але поряд із цим є технологічно спорідненими; 2) особливості розміру підприємств-учасників – належать до підприємств великого розміру; 3) особливості місця та ролі, яку посідають та відіграють члени об'єднання на галузевому ринку, – належать до групи галузевих лідерів; 4) особливості просторових меж охоплення економічного середовища здійснення господарської діяльності учасниками об'єднання – національні; 5) особливості типу процесу суспільного відтворення учасників об'єднання – економічний розвиток; 6) особливості суб'єкта ініціювання створення об'єднання – держава;

2. мети функціонування: 1) особливості об'єкта координації – інноваційна й інвестиційна діяльність технологічно споріднених підприємств виробничої сфери; 2) особливості типу економічних інновацій – глобальні, базисні, піонерні.

Порівняльний аналіз змісту поняття «об'єднання підприємств» і поняття «об'єднання технологічно споріднених підприємств» у методологічному контексті оцінки їх як процесу також дає підстави виокремити для них спільні засадні інститути. Зокрема, це стосується: 1) видової форми процесу розширеного відтворення суспільного виробництва, дія якого призводить до виникнення цих явищ, – процес об'єднання; 2) способу їх утворення – консолідація; 3) типу господарського механізму, що забезпечує їх функціонування – координаційний механізм; 4) основних принципів створення та функціонування – добровільності входження; балансу інтересів членів об'єднання; підпорядкованості діяльності об'єднання інтересам його членів; консенсусу у прийнятті управлінських рішень підприємствами, що входять до складу об'єднання; 5) основних функцій – визначення цілей функціонування об'єднання підприємств, прав та обов'язків його учасників, а також їх легітимізація в угоді

(договорі), що укладається між підприємствами, які утворюють відповідну організаційну структуру; координація господарської діяльності або окремих її видів, підприємств, які увійшли до складу учасників об'єднання підприємств, щодо реалізації цілей, зафіксованих в угоді про створення зазначеної організаційної структури; захист у повному обсязі прав й інтересів кожного з підприємств, які увійшли до складу об'єднання підприємств, на основі контролю над виконанням членами зазначеної організаційної структури обов'язків щодо забезпечення її функціонування.

Особливість розкриття змісту поняття «об'єднання технологічно споріднених підприємств» у такому методологічному аспекті, як процес, полягає у наявності власної моделі технології функціонування координаційного механізму. Зокрема, для цієї видової форми об'єднання підприємств притаманна модель «узгодження цілей і термінів здійснення інноваційної й інвестиційної діяльності технологічно споріднених підприємств виробничої сфери», яка дає можливість використати наявні у них конкурентні переваги та забезпечити реалізацію їхнього власного економічного інтересу кожному окремо. До характерних особливостей цієї моделі технології функціонування координаційного механізму доцільно віднести такі: 1) об'єкт координації діяльності учасників об'єднання – інноваційна й інвестиційна діяльність технологічно споріднених підприємств виробничої сфери; 2) просторові межі охоплення економічного середовища здійснення господарської діяльності учасників об'єднання – національні; 3) розмір підприємства учасників об'єднання – підприємства великого розміру; 4) галузева спеціалізація учасників об'єднання – мають різну галузеву спеціалізацію; 5) місце та роль учасників об'єднання на галузевому ринку – належать до групи галузевих лідерів; 6) фаза життєвого циклу учасників об'єднання – оновлення; 7) тип процесу суспільного відтворення учасників об'єднання – економічний розвиток; 8) характер типу та складу видових форм економічних інновацій учасників об'єднання – мають подібні тип і склад видових форм економічних інновацій; 9) тип економічних інновацій учасників об'єднання – базисні, глобальні, піонерні; 10) склад видових форм економічних інновацій учасників об'єднання – товарні, технічні, технологічні, організаційні, управлінські, соціальні й екологічні; 11) суб'єкти ініціювання створення об'єднання – держава.

Завершальним етапом розкриття змісту поняття «об'єднання технологічно споріднених підприємств» було визначення характеру його відносин із зовнішнім середовищем. Схематично зв'язки відповідного явища з економічними явищами мікрорівня представлені на рис. 1. На підставі результатів проведеного категоріального

аналізу отримано такі висновки: 1) співвідносними щодо поняття явища «об'єднання технологічно споріднених підприємств» є поняття таких явищ, як «мікроекономічна система», «мікроекономічна система підприємництва» й «об'єднання підприємств»; 2) загальним щодо нього є поняття «об'єднання підприємств»; 3) поняття видових форм об'єднання підприємств щодо відповідного поняття знаходяться у відношенні як порівнювані несумісні співпідпорядковані; 4) поняття видових форм інших типів мікроекономічної системи підприємництва щодо відповідного поняття знаходяться у відношенні як безвідносні непорівнювані; 5) поняття явища «підприємство» щодо поняття «об'єднання технологічно споріднених підприємств» є співвідносним, а також знаходяться щодо нього у відношенні як порівнюване несумісне співпідпорядковане.

Отримані умовисновки за результатами дослідження поняття явища «об'єднання технологічно споріднених підприємств» у вищезазначених методологічних аспектах дали змогу сформулювати його дефініцію так: це окрема видова форма об'єднання підприємств, яка створена за ініціативою держави на основі групи підприємств великого розміру, що належать до технологічно споріднених галузей, де посідають позиції національних лідерів, для координації їхньої діяльності щодо створення та впровадження глобальних базисних піонерних інновацій.

Висновки з проведеного дослідження.

На основі проведених досліджень зроблені такі висновки та пропозиції: 1) результати аналізу змісту поняття явища «промислово-фінансова група» засвідчили, що серед науковців відсутня узгоджена позиція щодо визначення причин його виникнення, назви терміну, сутності як окремої видової форми мікроекономічної системи, а також класифікації; 2) адекватним щодо економічної природи зазначеного явища є термін «об'єднання технологічно споріднених підприємств»; 3) поняття явища ««об'єднання технологічно споріднених підприємств»» перебуває у відношенні підпорядкування до поняття такого типу мікроекономічної системи, як «об'єднання підприємств»; 4) поняття «об'єднання підприємств» знаходиться у відношенні до поняття «мікроекономічна система» як особливе до родового; 5) об'єднання підпри-

ємств – це видова форма мікроекономічної системи сумативного типу з ознаками організаційної структури, що утворюється групою підприємств на основі відносин співробітництва для забезпечення певних умов здійснення окремо кожним із них підприємницької діяльності шляхом консолідації їхніх конкурентних переваг; 6) об'єднання технологічно споріднених підприємств – це окрема видова форма об'єднання підприємств, яка створена за ініціативою держави на основі групи підприємств великого розміру, що належать до технологічно споріднених галузей, де посідають позиції національних лідерів, для координації їх діяльності щодо створення та впровадження глобальних базисних піонерних інновацій; 7) зазначена видова форма об'єднання підприємств відіграє роль інституційного чинника забезпечення процесу економічного розвитку як окремих підприємств, так і національних економічних систем. Тому пропонується на загальнодержавному рівні регулювання вітчизняної економіки: передбачити заходи щодо використання «об'єднання технологічно споріднених підприємств» в «Основних напрямках економічної політики держави», зокрема у складі «Політики інституційних перетворень»; зробити доповнення до ст. 120 «Організаційно-правові форми об'єднань підприємств» у складі глави 12 «ОБ'ЄДНАННЯ ПІДПРИЄМСТВ» розділу II «СУБ'ЕКТИ ГОСПОДАРЮВАННЯ» Господарського кодексу України, включивши до відповідної класифікації «об'єднання технологічно споріднених підприємств».

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. История экономических учений: (современный этап): учебник / под общ. ред. А.Г. Худокормова. М.: ИНФРА-М, 1999. 733 с.
2. Економічна теорія: політекономія: підручник / за ред. В.Д. Базилевича; 2-е вид., випр. К.: Знання-Прес, 2003. 581 с.
3. Економіка та організація діяльності об'єднань підприємств: навч. посіб. / О.О. Гиль, Л.О. Гришина, П.М. Карась. Львів: Новий світ-2000, 2009. 248 с.
4. Економіка та організація діяльності об'єднань підприємств: навч. посіб. / за заг. ред. Л.М. Чепурди. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 269 с.
5. Єгорова І.Т. Економіка та організація діяльності об'єднань підприємств: навч. посіб. Львів: Новий світ-2000, 2009. 331 с.